

Bogdanova N. The features for formation of culture of vital creativity personality.

In the article the main factors of forming a culture of vital creativity personality was defined: socio-cultural environment, the family, education, mass media, education and self-education. The influence of external factors of vital and creative potentialities of personality was substantiated, and also their inextricable relationship of her inner world. It was emphasized that external factors are the most important components of a successful process of socialization. It was found that all these phenomena are able to influence for formation of personality in that measure in what she reports to the creative, moral and strong-willed efforts relatively active perception and transformation of their influences. It was proved the common feature of various factors that affect the formation and development of personality is that they are all directed on the development in a man of the active-active position in respect of global, ideological guidance and creative and harmonious relationship to the objective environment.

Keywords: socio-cultural environment, the family, education, mass media, education, self-education, self-worth, socialization, culture of vital creativity personality, formation and development of a personality, self-becoming, self-creation, self-improvement, teachers, spirituality.

Старовойт О.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ (ПРИРОДА, СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ІННОВАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ)

У статті розглянуто теоретико-методологічні основи вивчення інноваційної культури, зокрема природи, сутності та структури інноваційної культури.

Ключові слова: інновація, інноваційна культура, структура інноваційної структури.

У світовій економіці, науці, техніці та технологіях відбуваються нині нестримні зміни, які, свідчать про необхідність особистості жити та ефективно діяти в умовах змінних координат, в тому числі спрямовувати свої зусилля на постійне самовдосконалення, використовувати нові підходи у власній діяльності. А тому піднімається значення нового поняття – «інноваційна культура» особистості, організації, країни. Так формується потреба у

безперервному інноваційному розвитку усіх трьох вказаних рівнів. Означена проблема полягає у вирішенні суперечності між соціальним замовленням та недостатньою розробкою теорії інноваційної культури та практики її впровадження.

Феномен інноваційної культури як складової загальної культури вивчали В. Буйко, Б. Лісін, А. Ніколаєв. Педагогічні умови та методики її формування розглянуто в працях В. Авраменко, О. Амацьєвої, Н. Гавриш, Р. Миленкової, Ю. Ситник. Особливості професійної, педагогічної, психологічної та інноваційної культури висвітлюються в працях Г. Балла, М. Бастуна, І. Дичківської, Т. Іванової, Я. Коломінського, М. Обозова, В. Рибалки, З. Становських, Н. Чепелевої та інших.

Мета статті – розкрити природу, сутність, структуру інноваційної культури у якості теоретико-методологічних засад дослідження інноваційної культури.

Інноваційна культура особистості багато в чому залежить і від рівня розвитку її творчих здібностей. Тут потрібно відзначити, що існують як мінімум три основні підходи до проблеми творчих здібностей [27].

Перший підхід: у рамках цього підходу вважається, що як таких творчих здібностей немає, але як необхідна (але недостатня) умова творчої активності особистості є інтелектуальна обдарованість. Головну роль у детермінації творчої активності відіграють мотиви, цінності, особисті риси. *Другий підхід:* творча здібність є самостійним чинником, незалежним від інтелекту. У більш «м'якому варіанті» ця теорія свідчить, що між рівнем інтелекту й рівнем креативності (інновативності) є незначна кореляція. *Третій підхід:* високий рівень розвитку інтелекту припускає високий рівень творчих – здібностей і навпаки. Творчого процесу як специфічної форми психічної активності немає.

На наш погляд, творчість, що може навіть важливіше, з погляду гуманності буття, маючи могутній психореабілітаційний ефект, охороняє людину – творця від стресів, відгороджує від повсякденності і суєти, дає змогу зануритися в себе, у свою творчість, черпати в ній сили й натхнення для життя і творчих звершень. Природа, немов би розумно подбала про те, щоб люди, здатні до нестандартного сприйняття світу, а тому й до забезпечення своїми інноваційними рішеннями і підходами його (світу) відновлення і перетворення, не були розіп'яті і знищені традиційністю і рутинністю, які завжди чинять опір творчості. Люди, здатні до творчості, легко адаптуються в будь-якому соціальному середовищі, життєвій і професійній ситуаціях.

Здатності і можливості до адаптації знаходяться в них самих, у їхньому умінні абстрагуватися від другорядних моментів, виділяти головне й істотне, бачити цікаве й перспективне, вибудовувати можливі варіанти практичних шляхів розв'язання проблем, зосереджуватися на їхній реалізації. Могутнім творчим потенціалом для людини в сучасному світі, її підтримкою і захистом, засобом адаптації до змін мінливого світу може і повинна стати творча професійна діяльність.

Особливість будь-якого творчого процесу, зазначає Н. Богданова, – процесу, в результаті якого створюється якісне нове – полягає в тому, що не тільки людина-творець впливає на результат власної творчості, а й сам предмет творчості сприяє подальшому творчому розвитку людини [9, 81].

Творчі можливості людини реалізуються не тільки в предметній діяльності, а й у самому процесі її життя, самореалізації як засобі самоствердження, самовираження і саморозвитку. Сьогодні світ стає ближче до людини, їй вже більше не потрібно пристосувати свою індивідуальність під загальну ідею, вона може повноцінно жити своїм життям, не оглядаючись на загальноприйняті стереотипи. Праця все більше стає засобом самовираження і реалізації індивідуальних здібностей.

Також нагальною щодо існування творчої особистості у інноваційній культурі є так звана «естетична проблема». Людина – єдина істота на Землі, здатна відтворювати предметні форми буття за законами краси. Бути людиною – означає діяти за законами краси. Людина краси – це людина справи, надійності й порядності. Прекрасне уособлює впорядкованість, досконалість, гармонію, симетрію, ритм у предметних формах людської діяльності: потворне – дисгармонію, аритмічність, недосконалість структурно-функціональної організації, що викликає незадоволеність, антипатію. «Проходячи горнило суспільно-історичної практики і культури, – наголошує В. Андрущенко, – прекрасне відтворюється як реальне втілення свободи і універсальності творчих сил і здібностей людини; потворне ж – як їхнє обмеження, стримування, руйнація. І знову ж таки межі між ними надто умовні. Розрізнити їх може лише смак, що формується як здатність людини за безпосереднім відчуттям визначати естетичну цінність предмета, явищ дійсності, мистецтва. Останнє विकристалізується лише в дискурсі, де зіштовхуються (протистоять, заперечують або доповнюють одне одного) естетичні оцінки, смаки, почуття, ідеали» [3, 7-8].

Високорозвинене почуття прекрасного, вміння його розпізнавати, творити і відтворювати – неодмінна риса всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Виховання естетичного смаку – один із напрямів формування такої особистості. Особливістю цього процесу є те, що смак не можна нав'язати. Він виховується в практичній діяльності, через освоєння культурних (мистецьких) цінностей, завдяки дискурсному (смісловому) осягненню індивідуального почуття, як почуття суспільного, всезагального.

Творчість є ядром інноваційної культури, людина знаходиться у колі культури, але до того ж є носієм потенційних можливостей для здійснення динамічних процесів у культурі, які полягають як у трансляції і ретрансляції наявних цінностей, так і у творчості інноваційних культурних матриць. У такому сенсі актуалізується проблема гуманізації та гуманітаризації творчого мислення [2, 9].

Представники гуманістично спрямованої філософії освіти, яка набуває в Україні дедалі більшого поширення, на протигагу традиціонікам і раціоналістам вбачають гуманітаризацію, її зміст як необхідну умову для особистісного самовираження, самоствердження людини, як можливість найбільш повно й адекватно відповідати природі людського «Я», тобто допомогти людині розбудити те, що в ній уже закладено (природні унікальні здібності, нахили), а не навчати її того, що придумано раніше, апіорно. Такий філософський підхід відкриває найплідніший шлях до самореалізації особистого «Я» і як наслідок до ефективного морального виховання.

Гуманітарні принципи спираються на такі цінності, як співробітництво, рівність, довіра, взаємодопомога, толерантність, емпатичність, а не на протилежні – технократичні – цінності, які знаходять своє віддзеркалення у відносинах залежності, конкуренції, ієрархії влади і контролю над іншими. Цей підхід проголошує пріоритет людини в контексті національних і загальнолюдських цінностей, відштовхується від аксіологічних підходів. Ця парадигма з'єднує цілі діяльності, її зміст із формуванням духовно розвиненої, моральної та вільної людини, здатної до творчості, соціальної активності, громадянина, відповідального за свої дії перед суспільством. Саме такий підхід створює умови для відродження людського в людині, вивершення її індивідуального «Я», готує людину до вибору морального образу життя та діяльності в конкретній ситуації, примушує особистість робити вибір на користь позитивних цінностей і обирати більше добро, або у випадку виникнення негативних цінностей, здійснювати вибір на користь меншого зла.

У цьому контексті важливим аспектом гуманітаризації є здійснення катарсису мислення. Існуючі типи мислення – житейське, ділове, наукове, художнє, філософське – тільки тоді набувають свого статусу, коли стають творчими. Мисленневий потенціал не стільки повідомляє нові думки, скільки змінює свідомість людини, відкриває багатовимірний континуум для нових духовних вимірів. Мислення розширює простір можливостей людини.

Творчість виконує очищувальну роботу, чим створює можливість для досягнення справжнього знання [17, 80]. Звідси, вибір, зроблений людиною завдяки інтелектуальному осяянню й «голосу душі» – мудрості, виправданий в першу чергу тому, що його ще можна зробити. Рішення добре й правильне не тому, що вже одного разу було прийняте, а тому, що воно може бути знову прийняте й виконане. Думки, почуття, діяння та всі інші визначення, за якими традиційно класифікують людські можливості, стосуються інших людей настільки, наскільки й окремого індивіда, якому вони належать. Отже, індивід, приймаючи ту чи іншу можливість, робить це не тільки щодо себе, але також у самому процесі самовиявлення щодо інших. Це створює нові перспективи актуалізації естетичного буття особистості, вибору на користь добра або меншого зла, оскільки вона виявляє можливість зосередитися й виступати як «Я». Звідси простежується колосальна можливість гуманістичної орієнтації – спрямовувати діяльність на те, щоб людина була спроможною не тільки пізнавати та перетворювати світ, а й для того, щоб вміти робити моральний вибір, бути реальною моральною особою наповненою смислами.

Отже, естетичне у творчості відіграє суттєву роль і посідає важливе місце у розкритті сутності інноваційної культури. У певному розумінні вся духовно-моральна проблематика людського існування загалом починається з того, що розвиток культури ставить людину перед вибором, смислові засади якого закладені в універсумі духовності. Реалізуючи свою свободу вибору, людина обирає життєвий шлях, рід діяльності, партнерів по спілкуванню, ту або іншу систему ціннісних орієнтацій тощо. При цьому, однак, кожен вибір чогось певного є водночас відмовою від чогось іншого. Вже тільки через це жоден конкретний вибір не в змозі вичерпати всю безмежність запитів, реально звернених до особи, безмежність можливостей, що становлять неповторне життєве тло її існування.

Узагальнення літературних джерел дає змогу виділити основні принципи формування інноваційної культури [63, 134-135]:

- чітке формулювання цілей інноваційної діяльності та їхня зрозумілість;

- усвідомлення пріоритетності цілей;
- націленість на результат;
- вільний обмін ідеями та інформацією;
- толерантне сприйняття можливих помилок і невдач;
- свобода творчості й висловлювань;
- заохочення ініціативи і творчого пошуку особистості;
- заохочення до розвитку і набуття нових знань і навичок;
- недопустимість нав'язування ідей особистості тощо.

Дотримання зазначених принципів створює передумови формування сприятливої інноваційної культури, яка є основою сприятливого інноваційного середовища, пробуджує енергію, ініціативу, творчий пошук працівників, орієнтує їх на досягнення результатів, що є недосяжними за звичайних умов.

Практика інноваційної діяльності свідчить, що до у структурі інноваційної культури можна визначити такі елементи: мислення, почуття і практична діяльність. Саме ефективною інноваційна культура може бути лише за умов збалансованості своїх структурних компонентів.

Як зазначалося, сутність інноваційної культури, з одного боку, розкривається через її людинотворчу функцію, а з іншого, через функцію пізнавальну (використання накопичених людством знань для одержання нових знань), тому стає зрозумілою визначення у структурі інноваційної культури мисленевого процесу..

Дійсно, мислення та розуміння розглядається як когнітивний процес усвідомлення, збагнення, тлумачення змісту, значення, змісту чого-небудь [36]. Діагностується таке мислення, як правило, за результатом (який часто виявляється випадковим), а не за процесом, що спеціальним образом не організується. У підсумку правильно, повне, глибоке розуміння постає скоріше виключенням, ніж правилом, а тому повноцінне мислення постає важливою складовою інноваційної культури.

Аналіз літератури свідчить, інноваційний підхід апелює до формально-логічного мислення [20]. Специфіка його полягає у вичленовуванні в деякому цілому окремих елементів (своєрідних «атомів»), а далі в установленні законів їхньої взаємодії. Цей вид мислення широко використовується в природно-математичних науках і призводить до істотних результатів. Помітимо, що переважна більшість великих відкриттів в галузі природознавства були отримані саме таким способом, що сходять до Демокрита й Аристотеля.

Слід додати, що різновидом формально-логічного є емпіричне (розумове) мислення, спрямоване на угруповання, класифікацію зовні

формальних, почуттєво сприйманих характеристик об'єктів. І. Каплунович зазначає, що розумове дозволяє шляхом порівняння предметів виявляти в них щось подібне, однакове, загальне, а потім, позначаючи це загальне словом, відокремлювати (абстрагувати) його від інших властивостей предметів, створюючи тим самим емпіричне поняття [31, 42].

Однак можливості емпіричного мислення мають свої межі, зокрема, у ситуації аналізу цілісного неподільного процесу. Зрозуміло, що зазначені процеси мислення настільки тісно переплетені, що відокремити їх один від одного неможливо.

З іншого боку, формально-логічне мислення не дає вийти із площини розумового мислення, проникнути в глибину, сутність предмету через розуміння цієї сутності. Воно далеко не завжди дозволяє розкрити загальні підвалини об'єкта, його внутрішні відносини й зв'язки, що виходять за межі почуттєвого пізнання, диференціювати зовні формально подібне й генетично вихідне, загальне [1]. Проте воно відіграє значну роль, дозволяючи впорядковувати предметний бік пізнання.

Таким чином, в інноваційному процесі слід орієнтуватися на знання не суб'єктивних (із якогось погляду) характеристик того або іншого поняття, а його об'єктивно-загальних властивостей, необхідно властивим всім об'єктам цього класу (множини). Їх завжди небагато, і вони обов'язково відображені у визначеннях, що містяться в словниках і підручниках. Отже, якщо у процесі діяльності вимагається від особистості відтворення, то необхідно як критерії вибирати не суб'єктивно-істотні, а об'єктивно-загальні характеристики об'єкта.

Таким чином, мислення в інноваційній культурі орієнтовано на логіко-когнітивну раціональність. Відповідно до неї оцінка суджень як раціонального передбачає, що це відбувається внаслідок певного практичного міркування, яке є схемою внутрішнього уявлення, що детермінує зовнішню діяльність [53]. У такому випадку логіко-когнітивна модель раціональності може бути застосована для аналізу логічних міркувань, що здійснюються в ході інновацій.

Раціональне мислення здатне узагальнювати безліч однорідних предметів, виділяти найважливіші властивості, розкривати закономірні зв'язки, відображати дійсність в узагальнених образах шляхом оцінки. Дослідники зазначають, що особливостями раціонального мислення є [8, 150-162]: по-перше, те, що мислення відображає дійсність в узагальнених образах. Раціональне мислення абстрагується від одиничного (окремого), виділяє в предметі загальне, що повторюється,

істотне. Узагальнюючи одержані знання, учні шляхом раціонального мислення відкривають закони природи, суспільства і пізнання, проникають в суть явища, встановлюють закономірний зв'язок між ними.

По-друге, те, що мислення – процес опосередненого відображення дійсності. За допомогою живого споглядання людина визначає лише те, що безпосередньо впливає на органи чуття. Завдяки раціональному мисленню одержуємо нові знання не безпосередньо, а на основі вже наявних знань, тобто опосередковано. Знання, одержане з уже наявних знань, без звернення в кожному конкретному випадку до досвіду, до практики, називається вивідним, а сам процес його одержання – виведенням. Одержання нових знань шляхом виведення має широко застосовується в ході людської діяльності. Крім того, раціональне мислення нерозривно зв'язане з мовою. Яка б думка не виникла в голові людини, може виникнути і існувати лише на базі мовного процесу, в словах і реченнях.

По-третє, раціональне мислення – процес активного відображення дійсності. Активність характеризує весь процес пізнання, але, насамперед, раціональне мислення. Створюючи абстракції, людина перетворює знання про предмети дійсності, відволікається від них, оперує ідеальними образами, висловлюючи їх не тільки засобами природної мови, але й символами формалізованої мови, яка відіграє особливу роль в сучасній науці. Отже, узагальнений і опосередкований характер відображення дійсності, безперервний зв'язок з мовою, активний характер відображення – такі основні особливості раціонального мислення в ході інноваційної діяльності [65].

У структурі інноваційної культури суттєву роль посідають почуття, що безпосередньо пов'язані з розумінням ціннісно-сміслового універсуму інноваційної діяльності.

Вищою цінністю прояву чуттєвості є ідея Добра. Сутність цього осердя здавна привертала до себе увагу філософів, духовних діячів, моралістів. Втім, слід зазначити, що часто ідея добра пов'язувалась та пов'язується з розумінням блага – як позитивного змісту буття взагалі, пов'язаного з розвитком його різнобічних потенцій, звільненням його продуктивних засад, реалізацією його призначення. Благо з такого погляду – як позитивна здійсненість буття загалом – є світоглядною характеристикою, що визначає певну цілісну якість ставлення людини до дійсності. Причому ця якість, як неважко переконатися, надзвичайно важлива для розвитку людської моральності [6]. Таким чином, підтверджується роль ідеї блага як світоглядної передумови моральності загалом.

Однак передумова, зазначає В. Малахов, – це ще не сама моральність. Щоб ідея блага здобула безпосередньо моральне значення, вона має бути осмисленою як чинник волевизначення людської особистості – те, що людина сприймає не в абстрактно світоглядному плані, а як рушійну силу власного вибору, джерело власних зобов'язань. Осмислена таким чином ідея блага трансформується в ідею добра [37, 117].

Найбільш формальне, але ж і незаперечне визначення сутності добра зводилося б до того, що добро – це інтегральний зміст усієї сукупності моральних вимог, свого роду цілісний образ того, що моральність узагалі вимагає від людини. Проте, якщо ж оглянути основні змістові визначення добра, які висувалися в історії етики, неважко переконатися, що вони відображають принципові підходи в розумінні моральності загалом [16]. Отже добро, як критерій ціннісного вибору особистості містить в собі широкий спектр імперативів.

Можна сказати, що задоволення є добро, і щастя – добро, і корисність – добро, і досконалість, тим більше, за Кантом, виконання морального закону також є добро. Однак не можна «перевернути» цей ряд тверджень і сказати, що добро – це задоволення й тільки задоволення або корисність і тільки корисність, чи навіть тільки виключно виконання кантівського категоричного імперативу. Не можна тому, що до жодного із цих визначень ідея добра не зводиться, відкриваючи перед людиною і людською моральністю все нові й нові обрії.

Так само можна сказати, що корисне, важливе, бажане для наших ближніх, нашої соціальної групи або нації, або ж для людства в цілому – це, безперечно, добро. Але ми ніяким чином не можемо твердити, що добро – це те й тільки те, що служить інтересам наших ближніх, нашої спільноти, нашої нації або навіть людства в цілому – відомо, що надмірний антропоцентризм, надмірна орієнтація на людину є небезпечною потенцією для природи, Всесвіту й, зрештою, самої людської цивілізації. Отже, не можна зводити добро служінню еволюції Всесвіту. Адже щонайбільше відбивається у щонайменшому, і кожний з названих, і безліч не названих аспектів добра зберігають повноту і неповторність власного значення.

Формування уявлення про добро як критерій морального вибору можливе лише враховуючи й категоріальну специфіку одвічного антагоніста добра – морального зла. Дослідники зазначають, що моральне зло має місце тоді, коли негативні явища й процеси дійсності постають як наслідок свідомого волевизначення суб'єкта, коли за ними

розкривається відповідний вольовий акт. Іншими словами, моральне зло – це зло, яке людина обирає; обирає тією чи іншою мірою, в силу тих або інших причин [37, 118-119].

Моральне зло, так само як і добро, надзвичайно різноманітне у своїх конкретних проявах. Як зазначає, зокрема, сучасний дослідник О. Скрипник, у моральному злі можна виділити такі дві головні «протоформи». Першу з них утворює таке панування суб'єкта над людьми і навколишнім світом, таке їх використання, яке завдає їм шкоди, призводить до їхнього руйнування й загибелі. Другу – таке підпорядкування суб'єкта зовнішнім обставинам і своїм власним нахилам, котре веде до перетворення ним самого себе на пасивний предмет докладання стихійних сил, на простий засіб задоволення чийось примх і в результаті – до деградації цього суб'єкта, руйнування його фізичних або духовних якостей.

Першу з цих «протоформ» можна умовно визначити як ворожість, другу – як розпущеність. Перша виростає з активного самоствердження за рахунок інших, друга – з небажання чинити опір зовнішньому тискові й опанувати власні схильності [51, 120].

Обидва вказані різновиди широко репрезентовані в історії зла. Перший з них реалізується в таких почуттях, як гнів, ненависть, таких особистісних якостях, як агресивність, жорстокість. Другий дається взнаки в легкодухості, боягузтві тощо. Разом з тим, обидва мають спільне коріння; в обох випадках визначальною для морального зла залишається невимущена санкція людської волі. Отже, моральне зло постане як самоствердження суб'єкта всупереч інтересам інших суб'єктів, а також цілого, до якого він належить (при цьому сама настанова на самоствердження вже передбачає відповідний волевияв цього суб'єкта).

Як будь-які універсальні протилежності, добро і зло в певному розумінні передбачають одне одного. Добро передбачає моральний вибір блага, вільне утвердження орієнтації на нього. Вільне – отже таке, яке має альтернативу. Якби такої альтернативи не було, прагнення людини до блага не мало би власне моральної вартості – не кажучи вже про те, що навряд чи було б здійсненне саме по собі.

Як зазначають фахівці в галузі педагогіки, особистості, що формується, може бути потрібний і свій власний, глибоко пережитий досвід зла – своєрідне моральне щеплення, що гартує її напередодні серйозних життєвих конфліктів. Зло людина фактично знає тільки тією мірою, якою вона знає про саму себе, «все інше... не більше ніж ілюзія» [12, 10-11]. Людина має так чи інакше випробувати своє сумління, відчути реальний, не наганий страх, реальний сором, щоб

усвідомити внутрішні межі своїх виборів і вчинків на майбутнє. У набутті цього досвіду, котрого так чи інакше не позбавлений, мабуть, ніхто, є справжній, неминучий ризик; разом з тим від тактовності оточуючих дорослих чималою мірою залежить, чи стане цей досвід зла лише минулим моментом духовно-морального розвитку особистості, чи накладе згубний відбиток на все її подальше життя.

Таким чином, чуттєвий аспект постає важливою складовою у інноваційній культурі.

Інноваційність знаходить свій прояв в об'єктивних прийомах і суб'єктивно-особистісних способах розвитку процесу розуміння. Саме цей аспект, на нашу думку, найбільш актуальний для практики людини, оскільки виходить із розуміння людиною інформації як релевантно-необхідної умови процесу діяльності. Дійсно, незрозуміла думка перестає бути думкою. Усвідомленість – один з найважливіших принципів діяльності. Отже, інноваційна діяльність орієнтує людину на співставленням логічно-вивірених суджень, доказовість суджень, високорациональність технологій спілкування.

Інноваційна діяльність як особливий вид творчої діяльності спрямована на оновлення життя. Вона є результатом активності людини не стільки у пристосуванні до зовнішнього середовища, скільки у зміні його відповідно до особистих і суспільних потреб та інтересів. Інноваційна діяльність, будучи складним і багатоплановим феноменом, своїм змістом охоплює процес взаємодії індивідів, спрямований на розвиток, перетворення об'єкта, на переведення його в якісно новий стан; системну діяльність щодо створення, освоєння та застосування нових засобів; особливий вид творчої діяльності, що об'єднує різноманітні операції і дії, спрямовані на одержання нових знань, технологій, систем [23, 64]. Усі ці вияви характеризують діяльність у інноваційній культурі.

Продуктами інноваційної діяльності є нововведення, що позитивно змінюють будь-яку систему, визначають її розвиток і характеризуються як нові чи вдосконалені. Інноваційна діяльність завжди орієнтується на певний зміст, тобто на знання, які слід здобути у процесі навчання, та на якості особистості, які необхідно набути. Залежно від того, які цінності домінують при цьому, інноваційна діяльність в перетвореннях може мати формуючий (традиційний) або розвивальний (гуманістичний) характер.

Аналізуючи наукову літературу, можна стверджувати, що цільові, змістові та процесуальні особливості інноваційної діяльності моделюються передусім на основі гуманістично зорієнтованих ідей і

технологій, вони спрямовані на актуалізацію освітніх потреб особистості, яка росте й розвивається [52].

Діяльність у структурі інноваційної культури спрямовується на вирішення двох завдань. Перше – розвинути самостійність під час навчально-пізнавальної діяльності, навчити самостійно оволодівати знаннями, формувати свій світогляд. Відомо, що навчання може не тільки сприяти просуванню вперед, але й уповільнювати розвиток особистості, якщо воно ґрунтується не на усвідомленні й осмисленні, а переважно на запам'ятовуванні готових фактів. Друге завдання полягає в тому, щоб навчити самостійно застосовувати наявні знання в навчанні та подальшій практичній діяльності. Безперечно, людина не в змозі мати повний об'єм знань з того чи іншого предмета. Тому, на перше місце виступає не здобуття суми знань, а вміння відібрати з потоку інформації те, що потрібно тій чи іншій особистості для її розвитку і самовдосконалення.

Вчені розрізняють поняття «самостійна робота» та «самостійна діяльність». Перше – це форма індивідуальної роботи, друге – якість пізнавальної активності: використання ініціативної позиції (а не відповідної), породження власних думок (а не повторення думок інших). Опорною у самостійній роботі є концепція поетапного формування розумових дій [30, 56]. У цьому процесі існує шість етапів.

На першому етапі формується мотивація діяльності, яка залежить від інтересів або потреб, об'єкта пізнання.

На другому етапі визначається орієнтовна схема розгортання та розвитку розумових дій, формування системи орієнтирів. У розумовому процесі виникає коло розумових завдань, зумовлених такими чинниками, як нагромадження фонду знань – умови розумової діяльності; формування інтелектуальних умінь, які характеризують розумову діяльність.

На третьому етапі здійснюється процес засвоєння конкретного знання. Як указує П. Гальперин [14], саме цей етап є наслідком двох попередніх і водночас пролонгацією трьох наступних, є центром від якого залежить характер подальшої наступності.

На четвертому етапі, внаслідок багаторазового повторення і підкріплення зникає потреба у дотриманні орієнтирних схем та усе більше мають виявлятися елементи самостійного творчого підходу до справи. У психологічній теорії діяльності це явище відомо під назвою зворотної аферентації – зворотного зв'язку в діяльності.

На п'ятому етапі має місце оволодіння предметними зовнішніми та внутрішніми компонентами діяльності й виникає потреба в осмисленні

теоретичних засад діяльності. Поєднання їх із практичними для досягнення відповідних результатів є змістом шостого етапу формування розумових дій.

Формування і розвиток інноваційної культури відбувається у міру її переходу на інноваційний шлях розвитку. Відповідно до поглядів С.М. Ілляшенка [28], організація, яка зробила опору на інновації, змушена вдосконалювати свою виробничу базу, систему матеріально-технічного забезпечення, оптимізувати структуру збутової мережі та систему руху товарів, адаптуючи їх до змін ситуації на ринку. Одночасно з цим відбувається перебудова організаційних структур управління, набувають досвіду її робітники, фахівці й керівники, налагоджується система зв'язків з економічними контрагентами, створюється і зміцнюється імідж і т.п., тобто зростає її потенціал інноваційного розвитку. На цій основі розширюються її адаптаційні можливості до змін ринкового середовища. А це дає змогу реалізувати нові ринкові можливості, проникнути в нові сфери діяльності, які раніше для неї були недоступними. Кожна наступна успішно реалізована інновація розширює можливості організації-інноватора (хоча, звичайно, є певна межа розвитку, зокрема за масштабами діяльності), розвиває її інноваційну культуру.

Підвищення інноваційної культури особистості передбачає формування умінь і навичок подолання всякого роду перешкод, які можуть виникнути на шляху продуктивного інноваційного мислення. Серед таких перешкод дослідники визначають наступні [64]:

- конформізм – бажання бути схожим на інших людей; людина боїться виказати незвичайні ідеї через боязнь виглядати смішно або не дуже розумно;

- цензура (перш за все і особливо – внутрішня, або занадто висока самокритичність); люди, які бояться власних ідей, як правило, не бувають інноваторами; необхідна якась рівновага між обдарованістю й самокритичністю, бо дуже прискіплива самооцінка може призвести до творчого тупика;

- страх; боязнь невдачі також сковує уяву й ініціативу;

- ригідність, це утрудненість в зміні способів діяльності в нестандартних умовах;

- прагнення знайти розв'язання нової задачі негайно; але надмірно висока мотивація часто сприяє ухваленню неадекватних, помилкових рішень.

При формуванні інноваційної культури особистості слід також урахувати й перешкоди критичного мислення [63]:

1) побоювання бути дуже агресивним; відомо, що деякі з нас ще з дитинства засвоюють думку про те, що критикувати – значить бути боязнь відплати; критикуючи чужі ідеї, ми можемо викликати у відповідь критику своїх ідей;

2) переоцінка власних ідей – ми неохоче ділимося тим, що нам подобається;

3) надмірна стимуляція творчої фантазії; це також знижує критичність.

Інноваційне мислення, що генерує нові знання, напряму залежить від рівня професіоналізму інноватора, його здатності до систематичного отримання нової інформації, психологічної й діяльнісної спрямованості не на адаптацію, а на розвиток, на пошук нового.

Професійними якостями, які сприяють внесенню в освітній процес новизни високого рівня ефективності, поза сумнівом, є: 1) знання предмета; 2) технологічна культура; 3) психологічна культура.

Виходячи з наведеного, можна стверджувати, що рівень розвитку інноваційної культури постає підґрунтям інновацій та інноваційних стратегій в суспільстві.

Вказані складові інноваційної культури, забезпечують процес формування та використання знання як ресурсу економічного та власне й соціального прогресу.

Перш за все це стосується стимулів щодо нагромадження знань як ресурсу зростання і поступального розвитку всіх сфер суспільного життя. Для цього мають місце потреби в знаннях, використання яких і дасть можливість забезпечити власне задоволення потреб, а також реалізувати в сучасному житті при постійному підвищенні соціального статусу особистості, яка здійснює нагромадження знань протягом всього активного періоду життя за рахунок системи безперервної освіти. Якщо виходити з таких міркувань, то першочерговим на цьому шляху є потяг до знань, потреба в яких формується як результат попиту, який повинен мати першочергове місце на ринках праці і в тому випадку, коли має місце можливість на цьому мати конкурентні переваги за рахунок знань, які дозволяють підвищувати кваліфікацію. Саме тому виникає потреба в нагромадженні знань та їх використанні в якості ресурсу підвищення конкурентоспроможності кожної особистості.

Таким чином, викладене свідчить про органічну єдність інновацій та культури. Інноваційна культура є духовним підґрунтям інноваційних стратегій суспільства. Вона проявляється як чітко скерована позиція суспільства, в досягненні власної модернізації,

забезпечує гармонійну рівновагу соціальних відносин між людьми, виступає провідною силою в реалізації творчих потенцій людини. Саме творчість, креативність, структурованість є важливими показниками інноваційної культури суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Абрамов В.* Формування логіко-мовленевої культури сучасного фахівця // Філософська думка. – 2004. – № 4. – С. 137-148.
2. *Андрущенко В.* Гуманізм і гуманітаризм: спільне і специфічне / В. Андрущенко, М. Михальченко // Вища освіта України. – 2005. – № 4. – С. 5-11.
3. *Андрущенко В.* Ціннісний дискурс в освіті // Вища освіта України. – 2008. – № 1. – С. 5-8.
4. *Ахмезер А. С.* Проблема суб'єкта: человек – субъект // Вопросы философии. – 2007. – № 12. – С. 3-15.
5. *Балабанов В. О.* До проблеми формування інноваційної культури суспільства // XXI століття: Альтернативні моделі розвитку суспільства. Третя світова теорія: матеріали Третьої міжнародної науково-теоретичної конференції, 21 – 22 травня 2004 року. – Частина 1. / ред. Г.П. Балабанова. – К. : Фенікс, 2004. – С. 388-391.
6. *Бахтін М.* Гуманізм як принцип виховання сучасної молоді // Вища освіта України. – 2007. – № 1. – С. 117-120.
7. *Биконя С.* Інноваційна культура – умова реалізації інноваційної політики [Електронний ресурс] // Персонал. – 2006. – № 4. – Режим доступу : <http://personal.in.ua/article.php?ida=266>.
8. *Блокобильський О.* Рациональність як межа метафізичного дискурсу // Філософська думка. – 2006. – № 5. – С. 143-156.
9. *Богданова Н.* Проблема формування творчої особистості // Вища освіта України. – 2011. – № 2. – С. 80-87.
10. *Боголіб Т. М.* Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в Україні: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.04.01/ Н.-д. фінанс. ін-т при М-ві фінансів України. – К., 2006. – 38 с.
11. *Бокань В. А.* Культурологія: Навч. посіб. – 3-тє вид., стереотип. – К. : МАУП, 2004. – 136 с.
12. *Бондаревская Е. В.* Антикризисная направленность современного воспитания // Педагогика. – 2007. – № 3. – С. 3-14.
13. *Вікарчук О. І.* Інноваційна культура як основний елемент впровадження інноваційних методів управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eztuir.ztu.edu.ua/5725/1/52.pdf>.
14. *Гальперин П. Я.* Развитие исследований по формированию умственных действий // Введение в психологию. – М. : Книжний дом «Університет», 1999. – 332 с.

15. Григорьева С. Г. Формирование инновационной культуры учителя начальных классов в процессе профессиональной подготовки : автореф. дис. на соискание ученой степени докт. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». – М., 2011. – 50 с.
16. Гусейнов А. А. Социальная природа нравственности. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 30 с.
17. Давиденко А. А. Логіка і психологія в творчій діяльності людини // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 3. – С. 79-86.
18. Давыдова Г. А. Творцы и функционеры // Вестник высшей школы. – 1989. – № 10. – С. 33-40.
19. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб.. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
20. Донець І. Природа людської суб'єктивності в дискурсі комунікативної парадигми // Філософська думка. – 2001. – № 6. – С. 25–34.
21. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; [головний ред. В.Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
22. Еремкина О. В. Формирование психодиагностической культуры // Педагогика. – 2007. – № 1. – С. 61-66.
23. Євтушевський В. А. Становлення і розвиток інновацій у вищій школі / В.А. Євтушевський, Л.А. Шаповалова // Вища освіта України. – 2006. – № 2. – С. 62–66.
24. Журавський В. С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 416 с.
25. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16 січня 2003 року N 433-IV (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, N 13) зі змінами, внесеними згідно із Законом N 3076-IV (3076-15) від 04.11.2005.
26. Инновационные технологии в гуманитарном вузе / В.И. Носков, А.В. Кальянов, О.В. Мирошниченко и др. ; [под ред. проф. В.И. Носкова]. – Донецк : ООО «Лебедь», 2002. – 288 с.
27. Ігнатович О. До питання про основні категорії інноваційної культури педагога [Електронний ресурс] // Соціальна психологія. – 2007. – № 4. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=72&c=1693>.
28. Ілляшенко С. М. Роль інноваційної культури у формуванні інноваційно-сприятливого середовища на підприємстві : у 3 т. / С.М. Ілляшенко, Ю.С. Шипуліна // Збірка тез доповідей II міжнародної науково-практичної конференції «Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку». – Макіївка : Макіївський економіко-гуманітарний інститут, 2010. – Т. 3. – С. 69-72.

29. *Казмірчук С.* Інноваційна культура: роль і місце в інноваційному розвитку підприємства // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2010. – Вип. 1 (3). – С. 66-70.
30. *Калашник Н. Г.* Самостійна робота – потужний засіб сучасної освіти і виховання: Навчально-методичний посібник з питань формування естетичних смаків у студентської молоді в навчально-виховному процесі / Н.Г. Калашник, В.Л. Вертегел – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2005. – 326 с.
31. *Каплунович И. Я.* Понимание: диагностика и формирование // Педагогика. – 2004. – № 9. – С. 42-52.
32. *Келле В. Ж.* Интеллектуальная и духовная культуры // Вопросы философии. – 2005. – № 10. – С. 38-54.
33. *Кузнецова Т. В.* Психология культуры: (Психол.-філософ, аналіз). – К. : МАУП, 2005. – 152 с.
34. *Лисин Б. К.* Инновационная культура // Инновации, 2008. – № 10. – С. 49-53.
35. *Лузік Е.* Креативність як критерій якості в системі підготовки фахівців профільних ВНЗ України // Вища освіта України. – 2006. – № 3. – С. 76-81.
36. *Маджуга А.* Диалог – суть технологій обучения / А. Маджуга, С. Еримбетова, Б. Ахметжан // Высшее образование в России. – 2004. – № 3. – С. 116-118.
37. *Малахов В.* Етика: Курс лекцій. – К. : Либідь, 2006. – 384 с.
38. *Мезинов В.* Ориентация педагогического образования на подготовку конкурентноспособного учителя // Высшее образование в России. – 2007. – № 4. – С. 79-83.
39. *Милenkova P. B.* Формування інноваційної культури майбутніх фахівців банківської справи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». – К., 2008. – 20 с.
40. *Мищенко В. І.* Духовна культура особистості і суспільства в умовах трансформації до ліберальних цінностей // Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил. Соціальна філософія. Психологія. – Харків : ХУПС. – 2006. – Вип. 1 (25). – С. 114-120.
41. *Мозгарев Л. В.* Учитель и качество образования / Л.В. Мозгарев, В.П. Панасюк // Педагогика. – 2007. – № 1. – С. 66-72.
42. *Новий тлумачний словник української мови: У трьох томах. Видання друге, виправлене / Укладачі В. Яременко, О. Сліпущко. – К. : «Аконіт», 2001. – Т. 3. – 862 с.*
43. *Новиков Б. В.* О гуманизме и антигуманизме. – К. : ІВЦ «Політехніка», 2001. – 378 с.
44. *Оганов А. А.* Современная проблематика философии культуры // Философия и общество. – 2007. – № 2(46) – С. 99-118.

45. *Поликарпов В. С.* Золотой век в истории мировой культуры. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1992. – 160 с.
46. *Порус В. Н.* Обжить катастрофу. Современные заметки о духовной культуре России // Вопросы философии. – 2005. – № 11. – С. 24-36.
47. *Сазоненко Г.* Інноваційна культура освіти // Управління освітою. – 2010. – 13 липня. – С. 6-10.
48. *Самохвалова В. И.* Творчество и энергии самоутверждения // Вопросы философии. – 2006. – № 5. – С. 34-46.
49. *Свасьян К. А.* Человек как творение и творец культуры // Вопросы философии. – 1987. – № 6. – С. 132-138.
50. *Селиванов А. И.* Метафизика в культурологическом измерении // Вопросы философии. – 2006. – № 3. – С. 49-63.
51. *Скрипник А. П.* Моральное зло в истории этики и культуры. – М. : Наука, 1992. – 351 с.
52. *Скубашевська Т.* Нові стратегії в контексті впровадження новітніх інформаційних технологій // Вища освіта України. – 2004. – № 4. – С. 82-88.
53. *Соболь О.* Проблема раціональності у постнекласичній перспективі // Філософська думка. – 2006. – № 4. – С. 129-155.
54. Социология: энциклопедия / [Сост. А.А. Грицанов, В.Л. Абушенко, Г.М. Евелькин, Г.Н. Соколова, О.В. Терещенко]. – Мн. : Книжный Дом, 2003. – 1312 с.
55. *Степин В. С.* Культура // Вопросы философии. – 1999. – № 8. – С. 60-67.
56. *Суший О.* Культур-філософські принципи творчої діяльності людини // Філософська думка. – 2006. – № 3. – С. 88-107.
57. *Тулчинский Г. П.* О природе свободы // Вопросы философии. – 2006. – № 4. – С. 17-31.
58. *Уваркіна О.* Сутність і зміст професійної культури спеціаліста // Вища освіта України. – 2005. – № 4. – С. 68-73.
59. *Холодкова Л. А.* Инновационная культура субъектов профессионального образования: концепция, условия формирования [Электронный ресурс] // Инновации. – 2005. – № 7. – Режим доступа : http://www.itportal.ru/doc_form.jsp?id=52001159540871501000001849095698.
60. *Цзюнь Ф. Ц.* Модифікації форм спадкоємності культури в контексті сучасних ціннісно-сміслових орієнтацій // Мультіверсум. Філософський альманах. Зб. наук. праць. – К., 2005. – Вип. 47. – С. 63-71.
61. *Чаплігін О. К.* Творчий потенціал людини: від становлення до реалізації. – Х. : Основа, 1999. – 277 с.

62. Чобітко М. Особистісні компоненти у професійному становленні майбутнього вчителя // Освіта і управління . – 2007. – Т. 10. – № 1. – С. 70-74.
63. Шипуліна Ю. С. Інноваційна культура організації: сутність, структура, підходи до оцінки // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2010. – № 132. – С. 132-138.
64. Штраейгг Г. Тенденции и перспективы развития стратегического менеджмента // Проблемы теории и практики стратегического управления. – 2000. – № 5. – С. 93-98.
65. Ясперс К. Техніки мислення // Філософська думка. – 2005. – № 2. – С. 95-103.

Starovoit A. Theoretical bases of research innovation culture (nature, essence and structure of the innovation culture).

В статті розглянуті теоретико-методологічні основи вивчення інноваційної культури, в частині природи, сутності і структури інноваційної культури.

Ключевые слова: инновация, инновационная культура, структура инновационной структуры.

Starovoit A. Theoretical bases of research innovation culture (nature, essence and structure of the innovation culture).

The article describes the theoretical and methodological foundations for the study of innovation culture, in particular the nature, essence and structure of the innovation culture.

Keywords: innovation, innovation culture, structure innovative structure.

Бойко А.

ЛЮДИНА МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА КУЛЬТУРА МАСОВОЇ ЛЮДИНИ: РЕФЛЕКСІЇ ЩОДО СУТНІСНИХ ОЗНАК

Людина – результуючий ефект соціокультурних реалій. У свою чергу соціальна і культурна дійсність формується під впливом людини, її активності в різних сферах життєдіяльності. Така взаємозалежність призводить до того, що поняття «людина масової культури» та «культура масової людини» набувають споріднених, синонімічних ознак. Їх змістовне, сутнісне розмежування є складним теоретико-методологічним завданням соціальної філософії.